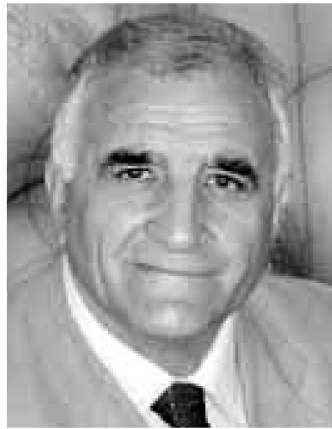

Nizami Məmmədov
Tağısoy
filologiya elmləri doktoru,
professor

bağlıdır. Burada böyük rus tənqidçisi V.Q.Belinskinin povest və romanı “qəhrəmanlıq poeması” və klassizm dövründəki oduqlara (mədhiyyələrə) qarşı qoyduğunu dilə gətirmək yerinə düşür. Qeyd etdiklərimizə

yən distansiyada olmaqla kontakt zona ilə indiki zaman arasındakı müəyyən distansiyada ortada dayanır”.

Eyni zamanda problemə baxışda ədəbiyyatşünas İ.A.Yurtayevanın münasibəti də, fikrimizcə, maraq doğurur. O, povestin ənənəvi janr strukturunun transformasiyasına həsr etdiyi tutarlı bir məqaləsində haqlı olaraq qeyd edir ki, janrın transfor-

ikinci bölməsində A.Əlimcanovun Türkiyə, Yunanıstan, İtaliya, Avstriya və digər ölkələrin şəhərlərinə səyahətdən ortaya çıxan təəssüratlar yer alır. Əsər lirik nəsr təsiri başıqlamaqla, həm də yazıçının tarixdə və onun öz dövründə mövcud olan hər bir ölkənin həyatını təsvir edən müəllifin öz münasibətini ürəkdən əks etdirmək istəyi ön planda dayanmışdır.

daca “Vostok” gəmisinin start götürdüyü Baykonuru o, əcdadlarının torpağı olaraq dəyərləndirirdi. Burada diqqət çəkən bir neçə “Nənə bağı”, “Sonuncu madamar”, “Okeana yol” kimi novellalarda xalq xarakterinin, xalq maraqları təəssübkeşlərinin obrazları uğurlu sənətkar qələmi ilə diqqət mərkəzinə çəkilir. “Səmdə səhradakı kimi kosmosda yerdəki kimi, insan zaman, özü haqqında

Anuar Əlimcanovun nəsr yaradıcılığı

keçmiş və gələcək haqqında eyni şəkildə düşünə bilməz” kimi A.Əlimcanovun işlətdiyi fikirləri povestin epigrafi kimi də götürülə bilər.

Povest müəllifin vaqon kupesinin pəncərəsindən uzaq mavi dağların ənginliklərinə tamaşa etməsi ilə başlayır. Dağlar sanki onu özünə xüsusilə cəlb edir. Əlimcanov köçəri qazaxların həyatına nəzər saldıqca, həm də onların Otrar və Fəraba kimi şəhərlər və dövlətlər qurmasından bəhs edir. Oradakı çoxsaylı saraylar və kitabxanalar mövcud olduğundan onların öz əzəmətinə görə heç də Babil sarayları və oradakı kitab saxlanclarından geri qalmadıqlarını dilə gətirir.

Adını çəkdiyimiz povestdəki Anaş, Əskər, Cəməd, Kuzençik, Sergey, Gülsara və başqa bu kimi gənclər Anuar Əlimcanovun həmyaşıdları, həm də onlarla müəllifin fərdi taleyi arasında oxşarlıqlar göz önünə gəlməkdədir. Əlimcanov öz dövrünün insanların obrazlarını yaratmaqla, həm də onların xarakterlərində olan fərqli tərəfləri göstərmiş, onlarda intellektuallığı, düşüncələrə dalmanı, hadisələr və faktlar üzərində fəlsəfi ümumiləşdirmələrə canatmanı, dövrün səciyyəvi tərəflərini qabartmağı qarşıya məqsəd kimi qoymuşdu.

Anuar Əlimcanov elə qazax nasirlərindən olmuşdur ki, onun əsərlərində müəllif mövqeyinin aydınlığı, iki dünyanın ayrı-ayrı idealları daha aydın nəzərə çarpmaqdadır. Müəllifin “Mavi dağlar” və “Otrardan hədiyyə” kitabları bir daha təsdiqləyir ki, yalnız öz xalqını gərəyin-cə sevib digər xalqlara, onların mədəniyyətinə, məna-viyyətinə, həyatına dəyər verdiyin halda sən bəşəriyyətə olan böyük sevginlə elə onun bir hissəsinə çevrilə bilərsən.

Beləliklə, istedadlı qazax yazıçısı Anuar Əlimcanovun yaradıcılığı üçün səciyyəvi olan nəsr nümunələri təhlil edərkən görmək olur ki, müəllif buradakı insanları, hadisələri, hətta təbiət mənzərələrini və peyzajın çəşidli hərərat və ziyaya boyamışdır. Eyni zamanda Əlimcanov nəsrinin ən mühüm keyfiyyəti milli insanın problemlərindən zond salma bacarığını nümayiş etdir-məkdədir.

“Mavi dağlar” kitabının başqa bir yerində Əlimcanov müəllimlə arxeoloq arasında gedən mübahisəni davam etdirir və povest aşağıdakı fikirlərlə yekunlaşdırılır. Xalq arasında deyim var: “Bir dəvə karvan deyil”, lakin bir axsaq dəvə bütün karvanın hərəkətini ləngidə bilər. Karvan isə yalnız günəş səmtə getməlidir”.

O.M.Skibina adlı bir rus müəllifi “XIX əsrin sonunda yazıb-yaratmış belletristlərin yaradıcılığında yol oçerklərinin tipologiyası və poetikası” adlı məqaləsində doğru olaraq qeyd edir ki, yol oçerki, hər şeydən əvvəl, ədəbi əsər olduğundan onunla bağlı bədii mətn qanunlarına uyğun kimi bəhs etməliyik. Eyni zamanda onun müxtəlif janr birləşmələrinin elementlərini özündə əks etdirən birləşmiş ədəbi forma olduğunu qəbul edib, onun elmi-liyi və bədilliyi arasında sərhədlər qoyulmadığını da bil-məliyik. Belə olduqda müəyyən metodoloji ustanovkalar-dan istifadə etməklə konkret mətnlərin təhlilini aparıb, onun janr sərbəstliyini dəqiqləşdirmək vacibdir.

Eyni zamanda bunu da bilirik ki, oçerk epik növün ən kiçik formalarının bir növü olaraq novelladan fərqlənməklə vahid, ciddi və böyük sürətlə həll edilən konfliktin yoxluğu və təsvirin zəif inkişafı ilə fərqlənsə də, Anuar Əlimcanovun qələmində o tamamilə fərqli təsvirlərlə ortaya qoyulur. Bəzən oçerki yarıbədii və yarı-sənədli kimi nəzərdən keçirib, onda real tarixi hadisələrin və insanların, yaxud obraz-tipinin yer aldığını göstərib, daha aktual publisistik mövzuya həsr olunduğunu söyləyənlər də az deyil. Qeyd etdiyimiz forma fərqləri A.Əlimcanovun yaradıcılığında o qədər də özünü parlaq əks etdirmir. Bununla belə, müəllifin bu janrda qələmə aldığı nümunələr sosial-ictimai, tarixi-mədəni, lirik-fəlsəfi, milli-mənəvi, memuar-etnoqrafik və s. tiplidir. Belə yanaşma adını çəkdiyimiz qazax yazıçısının əsərlərini vahid tematik silsilə altında birləşdirib, vahid süjet və problem ümumiliyi və təhkiyə ilə bütövləşdirir.

Bu da məlumdur ki, povest öz həcmi etibarı ilə özünü roman arasında yer alıb, həyatın bədii axarını əks etdirməklə xronikal süjetə daha çox meyillidir. Povest janrının inkişafı, heç şübhəsiz ki, yazıçılardan adi həqiqətləri təsvir etməsi ilə

onu da əlavə etmək olar ki, povesti romandan bir janr kimi fərqləndirməyə imkan verən ən mühüm göstərici odur ki, burada müəllif mövqeyi ortaya çıxır. Adətən povest ədəbi prosesdə o zaman aparıcı yərə malik olub, ön plana çıxır ki, bu zaman cəmiyyətdə inkişaf dövrü baş

masiyyəti bədii bütövün bütün səviyyəsində özünü göstərən çoxölçülü hadisədir. Tarixi-ədəbi prosesdə povestin janr strukturunun dəyişməsinə təsir göstərən başlıca amil romanın təsiri-dir. Eyni zamanda sənətdə yeni formaların təşəkkülü prosesi köhnə, kanonik janr

Bununla belə, “Mavi dağlar” müəllifinin novella, oçerk və povestinin ən maraqlı hissəsi doğma Qazaxıstanın həyatından ortaya qoyduğu nümunələrə həsr olunmuşdur. O vaxtlar gənc yazıçı Anuar Əlimcanov sözün həqiqi mənasında öz torpağı ilə qürur duyduğunu

Bəzən oçerki yarıbədii və yarı-sənədli kimi nəzərdən keçirib, onda real tarixi hadisələrin və insanların, yaxud obraz-tipinin yer aldığını göstərib, daha aktual publisistik mövzuya həsr olunduğunu söyləyənlər də az deyil. Qeyd etdiyimiz forma fərqləri A.Əlimcanovun yaradıcılığında o qədər də özünü parlaq əks etdirmir. Bununla belə, müəllifin bu janrda qələmə aldığı nümunələr sosial-ictimai, tarixi-mədəni, lirik-fəlsəfi, milli-mənəvi, memuar-etnoqrafik və s. tiplidir. Belə yanaşma adını çəkdiyimiz qazax yazıçısının əsərlərini vahid tematik silsilə altında birləşdirib, vahid süjet və problem ümumiliyi və təhkiyə ilə bütövləşdirir. Bu da məlumdur ki, povest öz həcmi etibarı ilə özünü roman arasında yer alıb, həyatın bədii axarını əks etdirməklə xronikal süjetə daha çox meyillidir...

verir və eyni zamanda müəllif mövqeyinin aydınlığı və bütövlüyü özünü daha görümlü nümayiş etdirir. Dahi rus ədəbiyyatşünası və esteti M.Baxtin povestlə bağlı aşağıdakıları yazırdı ki, “Povest romanla müqayisədə geniş epikliyi təhkiyəçi ilə müəllifin təsvir edilən müəy-

strukturlarının görkəminin dəyişməsi ilə baş verir ki, bu da öz növbəsində yeni janr xüsusiyyətlərinin yaranmasına səbəb olur. Ənənəvi janr strukturlarının dəyişməsi digər janrların təsiri altında canlı ədəbi praktikada baş verir.

“Mavi dağlar” kitabının

gizlətmirdi. Çünki məhz kosmosa istiqamətlənən və dünyaya səslənən “Vostok” gəmisi məhz onun ana vətəninədən səmanın ənginliklərinə qazax torpağından start götürmüşdü. Qazax səhralarının rəngi sanki onun əmduyi ana südü özünün ilə mahiyyətə hopmuşdu. Elə bura-